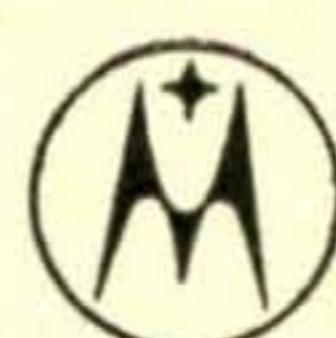
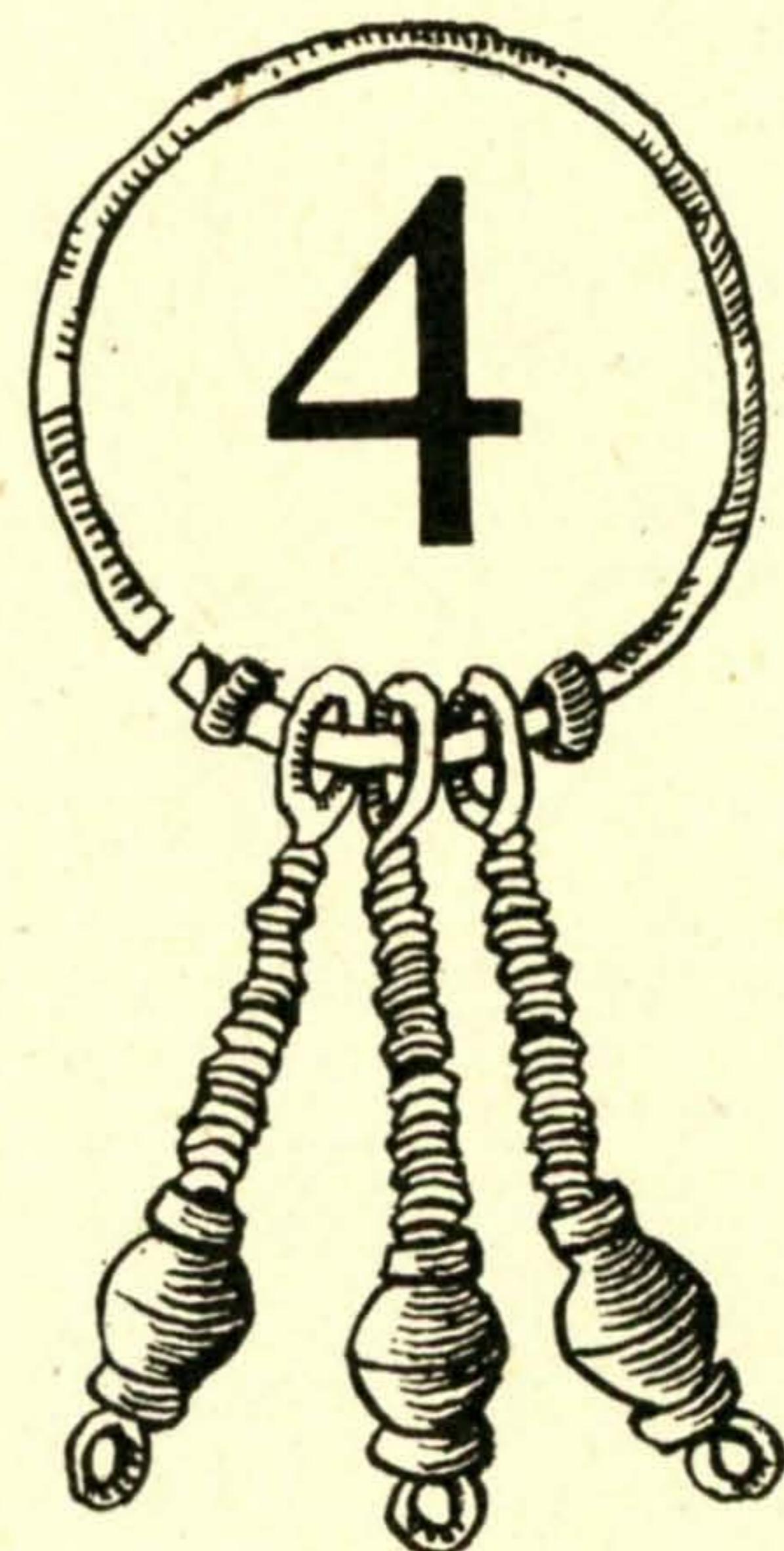

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJOS
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS ARCHEOLOGIJA

AKMENS AMŽIAUS GYVENVIETĖS IR KAPINYNAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1985

Redakcinė kolegija

istorijos m. daktarė LTSR MA narė korespondentė
REGINA VOLKAITĖ-KULIKAUSKIENĖ (red. kolegijos pirmininkė)
istorijos m. daktarė RIMUTĖ RIMANTIENĖ (ats. redaktorė)
medicinos m. kandidatas GINTAUTAS CESNYS

Nuotraukos straipsnių autoriu, KAZIMIERO VAINORO ir
STASĖS BUTRIMIENĖS
Piešiniai ir brėžiniai straipsnių autoriu

15. Гармус А. К. Возможности идентификации личности по костям голени: Автореф. дис. канд. мед. н.— Каунас, 1974.

16. Алексеев В. П. Остеометрия: Методика антропологических исследований.— М., 1966.

17. Гринберг А. В. Рентгенодиагностика профессиональных заболеваний костей и суставов.— Л., 1962.

18. Swedborg I. Degenerative changes of the human Spine—a study on dried macerated skeletons.— Stockholm, 1974.

СРЕДНЕНЕОЛИТИЧЕСКИЕ ПОГРЕБЕНИЯ В ПОСЕЛЕНИИ КРЯТУОНАС 1

РЕЗЮМЕ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

А. ГИРИНИНКАС

Литовский антропологический материал каменного века пополнился фрагментарными скелетами из 6 погребений (рис. 3—8) в поселении Крятуонас 1 в Восточной Литве (Швянчёнский р-н). Погребения найдены в нижнем культурном слое В (рис. 1). По инвентарю они относятся к нарвской культуре, в которой ощущается значительное влияние неманской культуры.

АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Г. ЧЕСНИС

Черепа отличаются мезоморфией (табл. 1), мезокраинией и некоторой уплощенностью верхнего отдела лицевого скелета. Делается вывод о наличии примеси мезокранного компонента неясного происхождения и тем самым об антропологической неоднородности носителей нарвской культуры на территории Восточной Литвы. Черепа из Крятуонаса 1 наиболее близки (наименьшие коэффициенты Пенроуза) всем мезокранным сериям из Восточной Прибалтики (табл. III, рис. 9).

По данным остеометрии (табл. V) жители поселения Крятуонас 1 отличались грацильностью скелета и довольно низким ростом.

ОДОНТОЛОГИЧЕСКИЕ ДАННЫЕ

И. БАЛЬЧЮНЕНЕ

Население Крятуонаса отличалось пятибугорковыми первыми нижними коренными зубами. Лопатообразные верхние резцы, затеки эмали, дистальный гребень тригонида и коленчатая складка метоконида отсутствуют. По модулю коронки M^1 и индексу коронки M^2 это население надо считать макродонтным, однако не сохранившим архаичной структуры жевательных поверхностей зубов.

В целом зубы из Крятуонаса относятся к европеоидному типу.

ПАЛЕОПАТОЛОГИЧЕСКИЕ ДАННЫЕ

Р. ЯНКАУСКАС

В результате остеоскопического исследования скелетов из Крятуонаса установлена довольно частая встречаемость продырявленной локтевой ямки на плечевых костях дистальных эпифизах большеберцовых костей. Диагностированы травмы черепа и дегенеративные изменения суставов. Интерпретация всех палеопатологических находок каменного века приводится на с. 61.

ПОДПИСИ ПОД ИЛЛЮСТРАЦИЯМИ

Рис. 1. Стратиграфия поселения Крятуонас 1: 1 — дерн, 2 — культурный слой А, 3 — промежуточный слой, 4 — культурный слой В, 5 — материк

Рис. 2. Погребения культурного слоя В в пос. Крятуонас 1

Рис. 3. Погребение № 1

Рис. 4. Инвентарь погребений: 1 — ланцетовидный наконечник, 2 — костяное долото, 4 — костяной штык, 3 — резец кабана

Рис. 5. Погребение № 2

Рис. 6. Погребения № 4 и № 6

Рис. 8. Погребение № 5

Рис. 9. Крятуонские черепа на фоне краниологического материала того же времени (результаты кластеризации коэффициентов Пенроуза): 1 — Крятуонас, 2 — Звейнеки (нарвская культура, долихокранный тип), 3 — Звейнеки (нарвская культура, мезокранный тип), 4 — Звейнеки (культура гребенчато-ямочной керамики), 5 — культура гребенчато-ямочной керамики в Эстонии, 6 — Турлоишке. 7 — культура ладьевидных топоров Эстонии, 8 — Олений остров (мезокранный тип), 9 — Олений остров (долихокранный тип), 10 — фатьяновская культура

Рис. 10. Деформирующий артроз плюснефалангового сустава большого пальца правой ноги у мужчины из погребения № 3

ANKSTYVIEJI VIRVELINĖS KERAMIKOS KULTŪROS ĶAPAI LIETUVOJE

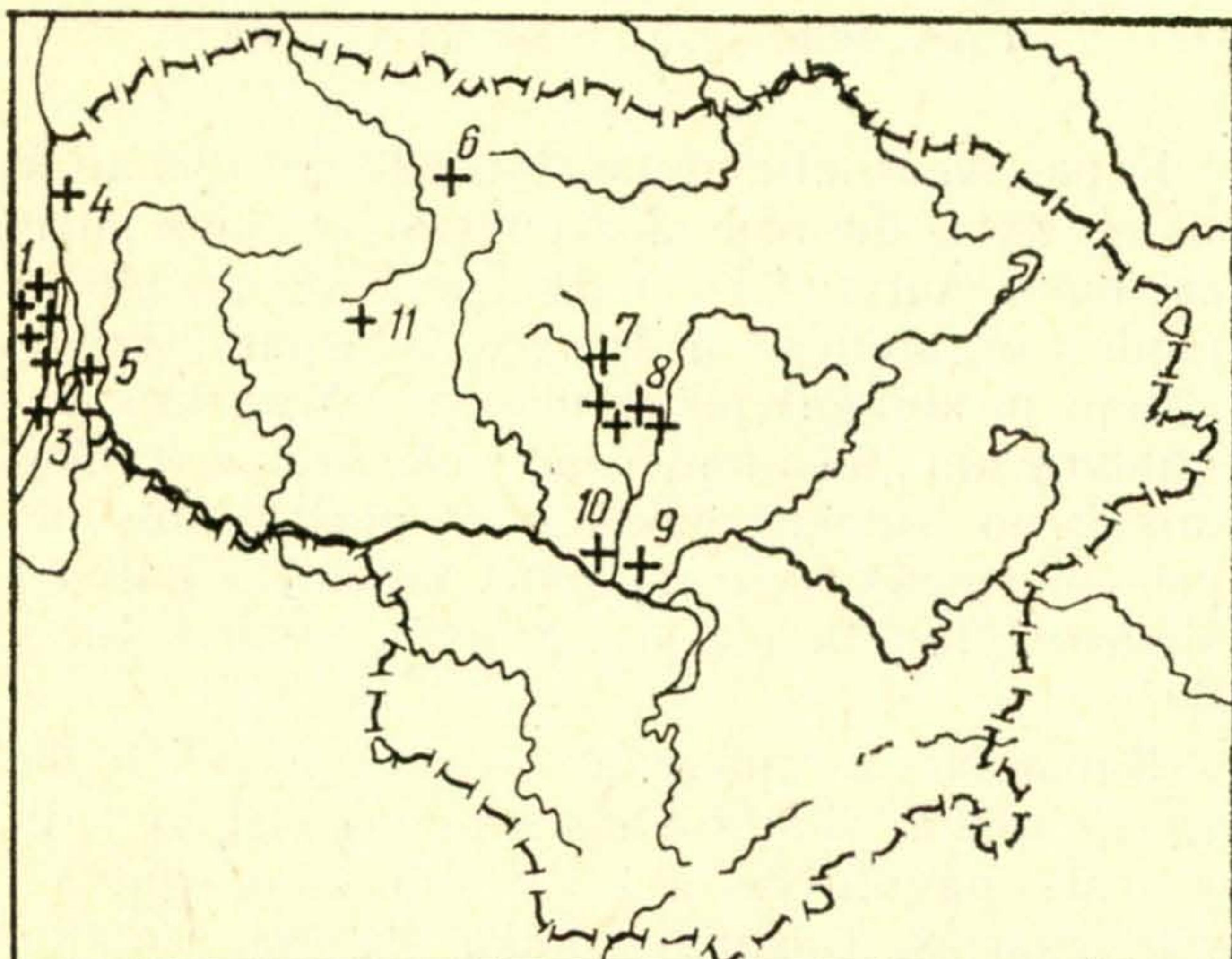
ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI

A. BUTRIMAS, V. ĶAZAĶEVICIUS

Virvelinės keramikos ir laivinių kovos kirvių kultūros gyventojai Pietryčių ir Rytų Pabaltijoje — Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Suomijoje — bei dabartinėje Kaliningrado srityje ir šiaurės Lenkijoje pasirodė III tūkstantmečio pr. m. e. trečiajame ketvirtuje. Šios gyvulių auginimu ir primityvia kapline žemdirbyste besi-

verčiančios gentys išibrovė į teritorijas, kuriose jau nuo seno gyveno medžiotojų bei žvejų bendruomenės — Narvos, Nemuno, Cedmaro (Serovo) tipo, o šiaurėje — šukinės duobelinės keramikos kultūros žmonės. Daugumos tyrinėtojų nuomone, jie atėjo iš pietų. Gal šių žmonių buvo ir nedaug, tačiau atėjė jie iš esmės pakeitė visą kultūrinę-etninę regiono raidą ir turėjo lemiamą įtaką tolesniams Pabaltijo gyventojų likimui.

Apie ankstyvosios virvelinės keramikos kultūros paplitimą galima spręsti iš atsitiktinių radinių: laivinių kovos kirvių, pavienių kapų ir nedidelių kapinynų, taip pat iš nedidelių gyvenviečių su plonu kultūriniu sluoksniu ir negausiu inventoriumi. Laivinių kovos kirvių Lietuvoje žinome daugiau nei iš 600 vietų. Ankstyviausia gyvenvietė su virveline keramika Lietuvoje, o greičiausiai ir visame mūsų nurodytame regione žinoma Šarnelėje, Plungės raj., datuota 2310 ± 90 m. pr. m. e. (4260 ± 90 Vs 318). Paskutiniaisiais metais pajūryje, Žemaičių aukštumoje, didžiųjų Lietuvos upių — Nemuno ir Neries — pakrantėse aptikta gana daug virvelinės keramikos kultūros gyvenviečių (tarp jų ir ankstyvų), tačiau kapų žinota nedaug — tik 8 vietose (pav. 1). Tai pirmiausia dar XIX a. pabaigoje Kuršių nerijoje aptikti kapai: po 2 dviejose Meškos galvos gyvenvietėse, po vieną Alksnynėje ir Juodkrantėje (1; 42, p. 43—44; 2, p. 80). Pačioje amžiaus pabaigoje vienos archeologo mėgėjo ir kolekcionieriaus H. Šiojo (H. Scheu) dėka dešiniajame Minijos krante tapo žinomas kapas iš Lankupių (3, p. 325—326). Jame palaidotas ištiestas 40—50 m. vyras ryškiai dolichokranine smegenine. Prie galvos rastas laivinis kovos kirvis. Apie Kurmaičiųose ir Grinkiškyje aptiktus kapus radėjai nieko konkrečiau negalėjo nurodinti (4, p. 81). Greičiausiai Pabaltijo laivinių kovos kirvių kultūrai skirtinas ir Šakynos kapas, kur prie griaucių aptiktas molinis dubenėlis su ąsele (5, pav. 106). Labai maža ką galime pasakyti ir apie Paštuvoje rastą kapą — išlikę vien nedideli griaucių fragmentai, aiški tik palaidojimo kryptis.

1 pav. Ankstyvųjų virvelinės keramikos bei laivinių kovos kirvių kultūros ir Pamarių kultūros kapų paplitimas Lietuvoje: 1 — Meškos galva, 2 — Alksnynė, 3 — Juodkrantė, 4 — Kurmaičiai, 5 — Lankupiai, 6 — Šakyna, 7 — Grinkiškis, 8 — Plinkaigalis, 9 — Veršvai, 10 — Paštuva, 11 — Duonkalnis

tis — į pietvakarius (5, pav. 150). Įkapių nėaptikta.

Tik paskutiniaisiais metais atkreiptas dėmesys, kad, kasinėjant Veršvų kapinyną, 1938 m. buvęs rastas akmens amžiaus kapas (Nr. 22), besiskiriantis nuo II—XII a. kapų (5, pav. 153). Kauno istorijos muziejuje išlikę šio kapo negatyvas (pav. 2), iš kurio matyti, jog mirusysis buvo palaidotas suriestas. Griaučiai aptiki 135 cm gylyje. Duobės kontūrai išryškėjo jau 70 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, kur bai-gėsi dirvožemio sluoksnis. Duobė 220 cm ilgio, 110 cm pločio ir 150 cm gylio nuo žemės paviršiaus. Griaučiai išlikę gerai. Skeletas gulėjo ant dešiniojo šono, dešinioji ranka užlaužta, plaštaka padėta po apatinį žandikaulių. Kai-riosios rankos plaštaka išiesta prie dešiniosios kojos blauzdikaulio, o dilbis gulėjo ant dešiniojo dubenkaulio. Kaukolė atlošta. Kojos per kelius sulenkotos ir sukryžiuotos, dešiniosios pirštai gulėjo ant kairiosios kulno. Taigi mirusysis buvo paguldytas tipiškoje miego padėtyje — sulenkтомis kojomis ir po galva padėta ranka. Radinių nepastebėta. Mirusysis paguldytas šiaurės vakarų kryptimi (285°) (pav. 3)*.

Taigi apie daugelį neolito kapų, skiriamų Pabaltijo laivinių kovos kirvių kultūrai, Lietuvoje, kaip ir aplinkiniuose kraštuose, išliko tik menkų duomenų, nes beveik visi kapai aptikti atsitiktinai.

Todėl ypač sudomino apie 15 km į pietus nuo jau minėto Grinkiškio kapo prie tos pačios Šušvės upės III—VII a. Plinkaigalio kapinyne aptikti 4 vėlyvojo neolito kapai. Tai jau dešimtoji Pabaltijo laivinių kovos kirvių kultūros kapų radimvietė Lietuvoje. Svarbiausia, kad šiuos kapus aptiko archeologas ir ištirė.

Plinkaigalio kaimas yra 25 km nuo Kėdainių ir 5 km į vakarus nuo Krakių miestelio.

1975 m. į vakarus nuo kaimo, šalia XVIII a. pabaigos—XX a. pradžios kaimo kapinaičių, buvo pradėtas kasti žvyras. Pasirodė, kad neaukštoje kalvoje apie 0,2 km į pietus nuo Šušvės, kairiajame jos krante ir 0,3 km į šiaurę nuo Krakių—Pašušvio kelio bei apie 0,5 km į šiaurės rytus nuo seniai žinomo V—XII a. Pašušvio kapyno (Ar-436) buvęs įrengtas III—VII a. kapinynas (pav. 4). 1977 m. žvalgomuosius kapyno tyrinėjimus atliko Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos archeologinė ekspedicija, vadovaujama E. Jovaišos. Ištirta

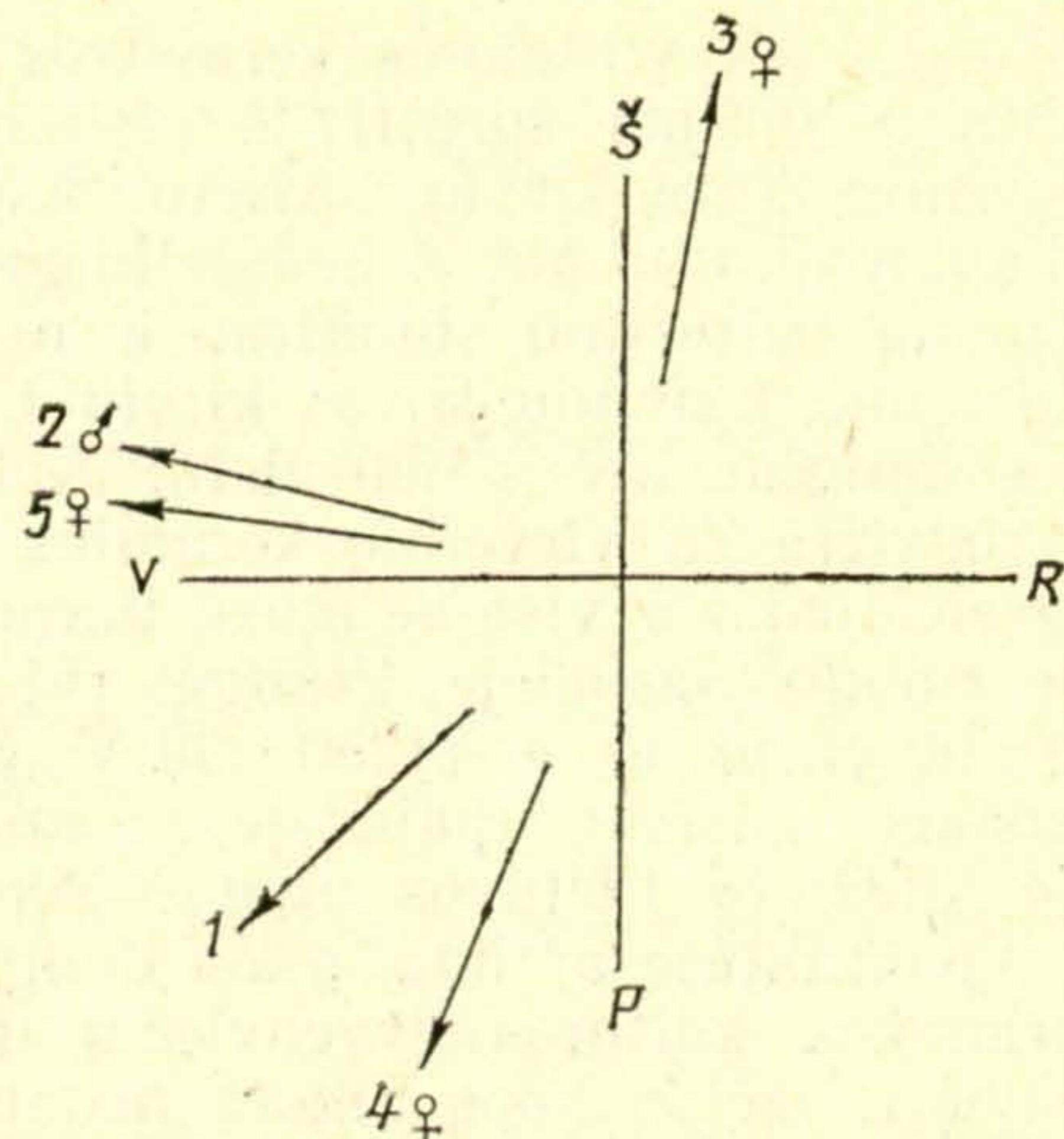
* Kaukolė buvo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakulteto anatomijos muziejuje (inv. Nr. 5613); ten ją išmatavo antropologas R. Masalskis. Nors per Antrąjį pasaulinį karą kaukolė dingo, išliko R. Masalskio rankraštis su matmenimis. Rankraštis saugomas Vilniaus valst. V. Kapsuko universiteto Medicinos fakulteto anatomijos, histologijos ir embriologijos katedroje.

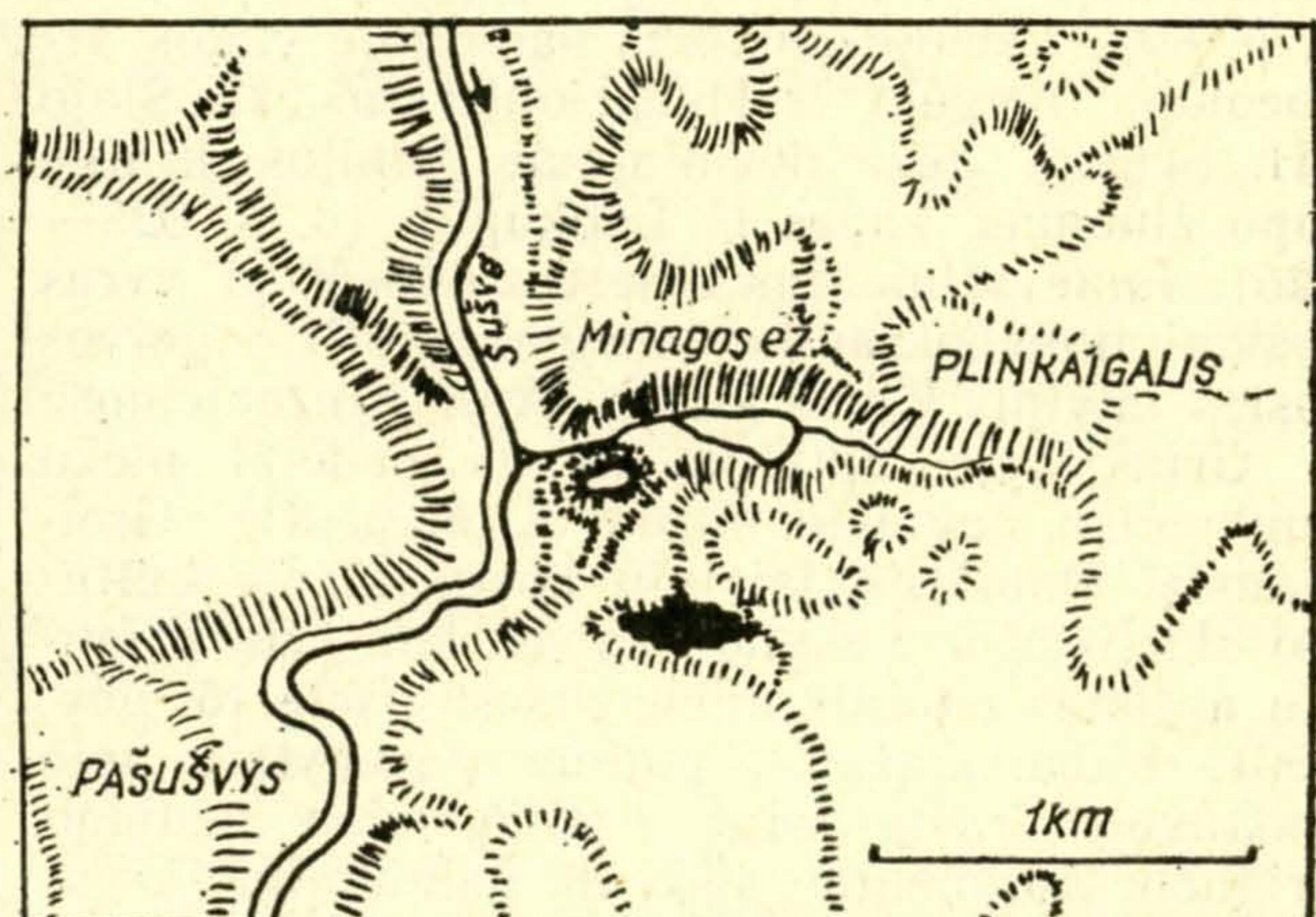
2 pav. Veršvų kapinyno neolitinis k. Nr. 22 (1938 m.)

193 m², atidengta 20 V—VI a. griautinių kapų (6, p. 167—174, pav. 2). Nuo 1978 m. kapinyną tyrinėja Lietuvos TSR MA Istorijos instituto archeologinė ekspedicija, vadovaujama V. Kazakevičiaus. Ištirtas 3647 m² plotas, atidengti 309 griautiniai III—VI a. kapai, 7 degintiniai VII a. kapai ir 4 žirgų griauciai, datuotini ne ankstesniu laikotarpiu kaip VI a. antroji pusė—VII a. (7, p. 80—83; 8, p. 52—55). 1981 ir 1983 m. rasti ir 4 griautiniai vėlyvojo neolito kapai.

Kapai nesudarė kompaktiškos grupės ir orientuoti įvairiomis kryptimis (pav. 3): kapas Nr. 1 (241) ir Nr. 2 (242) aptiki šiaurinėje kapinyno dalyje (perkasoje Nr. XXXIII), kapas Nr. 3, kuris buvo visiškai suardytas, ruošiant žvyro karjerą, aptiktas apie 10 m į rytus nuo pirmųjų (t. y. greičiausiai vėliau iškastoje perkasoje Nr. XXXIV), kapas Nr. 4 (317) rastas kiek į rytus nuo kitų (perkasoje Nr. LII).

3 pav. Mirusiuju galvos kryptis kapuose: 1 — Paštuva,
2 — Veršvai, 3—5 — Plinkaigalis

4 pav. Plinkaiglio kapinyno situacija

Kapas Nr. 1 atidengtas 145×90 cm dydžio ir 40 cm gylio duobėje. Jos pakraščiais kiek įstrižai buvo matyti 90 cm ilgio ir 2—3 cm pločio juodos organinės medžiagos intarpai. Galvūgalyje ir kojūgalyje jų nebuvvo. Mirusioji paguldyta ant dešiniojo šono sulenkтомis rankomis ir po smakru pakštptomis plaštakomis bei prie juosmens pritrauktomis kojomis, galva į šiaurės rytus. Įkapių prie griauciu nebuvo (pav. 5).

Kapas Nr. 2 atidengtas 65 cm gylyje. Duobė iš aplinkinio žemės sluoksnio neišsiskyrė. Mirusysis paguldytas ant kairiojo šono, galva į pietvakarių. Dešinioji ranka sulenkta smailiu kampu ir padėta ant šlaunies, kairioji — pagulta. Kojos smarkiai sulenkotos ir pritrauktos prie krūtinės (pav. 6). Apie griaucius pastebėta daug degesių ir pelenų. Dešinėje jų pusėje per 18 cm nuo pakaušio rastos 2 titnaginės skeltės-peiliai.

5 pav. Plinkaigalio kapinyno neolitinis k. Nr. 1 (241)

Trečias radinys — retušuotas titnaginis peilis — aptiktas 10 cm nuo kairiosios kojos kelio sąnario (pav. 7: 1, 2, 4).

Kapo Nr. 3 liekanų pastebėta apie 10 m į rytus nuo perkaso Nr. XXXIII (1982 m. tirtoje perkasoje Nr. XXXIV). Nustumdytos žemės paviršiuje rastas titnaginis įtveriamasis kirvis keturkampe pentimi (pav. 7: 5). Prie jo aptikta daug žmogaus kaulų trupinių. Laidosena ir kryptis neaiški.

Kapas Nr. 4 rastas, 30 cm gylyje išryškėjus 150×70 cm dydžio kapo duobės dėmei. 40 cm gylyje atidengti suriesti 50—55 m. moters griaučiai. Mirusioji palaidota galva į šiauręs vakarus, paguldyta ant kairiojo šono. Abi rankos sulenkotos smailiu kampu, plaštakos pakistos po smakru. Kojos per kelius smarkiai sulenkotos, tarsi mirusioji laidojama buvusi suriesta (pav. 8). Įkapių nebuvo, išskyrus mažą ochros gabaliuką prie veido kaulų.

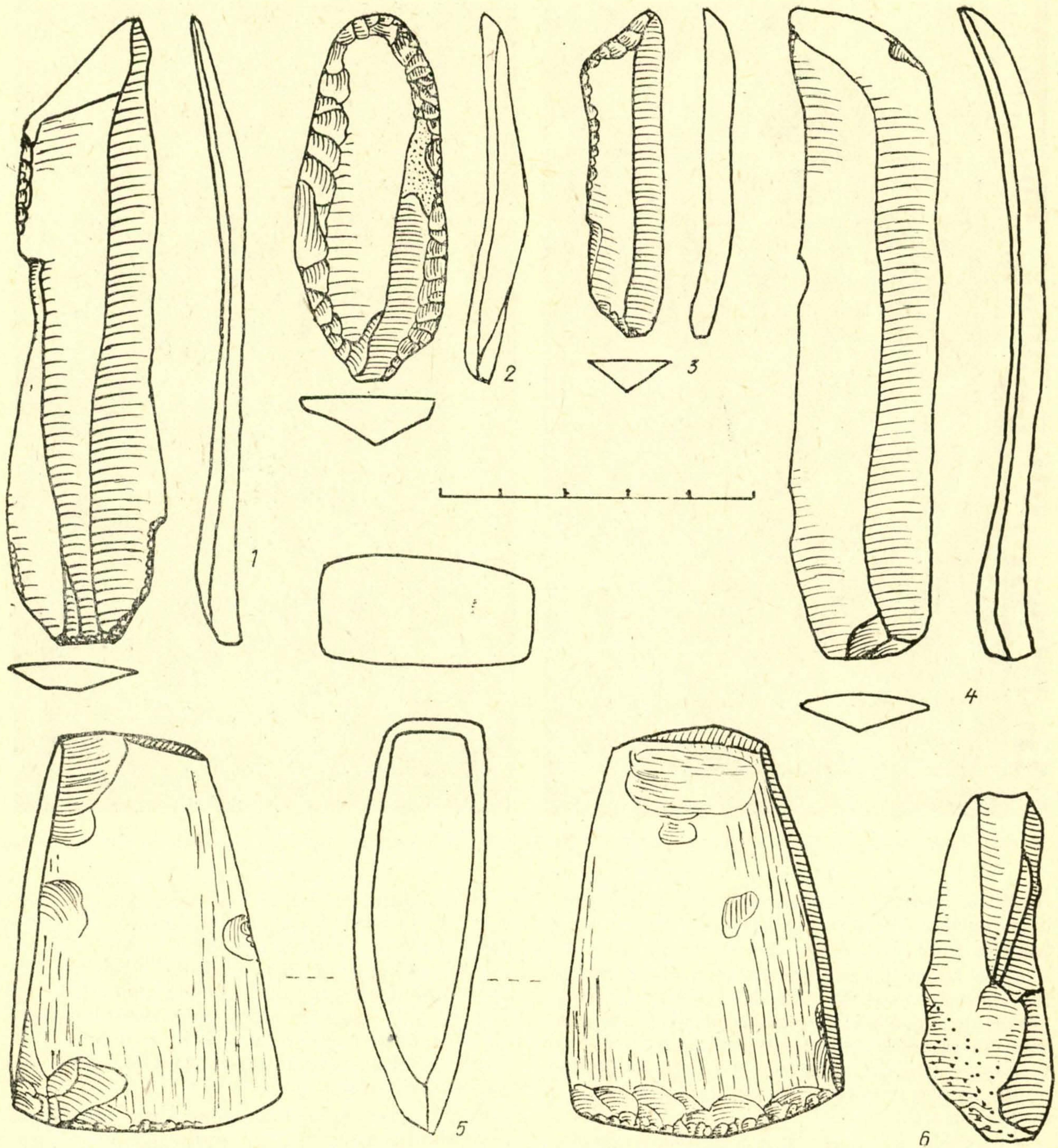

6 pav. Plinkaigalio kapinyno neolitinis k. Nr. 2 (242)

Plinkaigalio 4 kapai — didžiausias iki šiol žinomas laivinių kovos kirvių kultūros kapinynas Lietuvoje. Panašaus dydžio ar kiek mažesnių (2—3 kapų) aptikta Estijoje (9, p. 87), išskyrus Sopės kapinyną, kur būta apie 10 kapų. Tik po kelis rasta ir žinomuose laivinių kovos kirvių radimo vietose buv. Rytų Prūsijoje (10, p. 187—211): Viskiautuose, Rasytėje bei Labguvos apylinkėse.

Pagal griaučių padėti (ypač suriestam vyriui Plinkaigalio k. Nr. 2) analogijų aptinkama gana retai. Pabaltijo laivinių kovos kirvių kultūros kapuose mirusieji laidoti paprastai miego padėtyje, o kartais — ir ištesti. Šioje kultūroje į Plinkaigalio kapą panašus palaidojimas žinomas tik iš Tamulos vėlyvojo neolito gyvenvietės, kur mirusysis palaidotas taip pat prie galvos pritrauktomis kojomis (11, pav. 2).

Kapų inventorius neturtingas: jį sudaro 3 titnaginiai peiliai ir titnaginis įtveriamasis kirvis

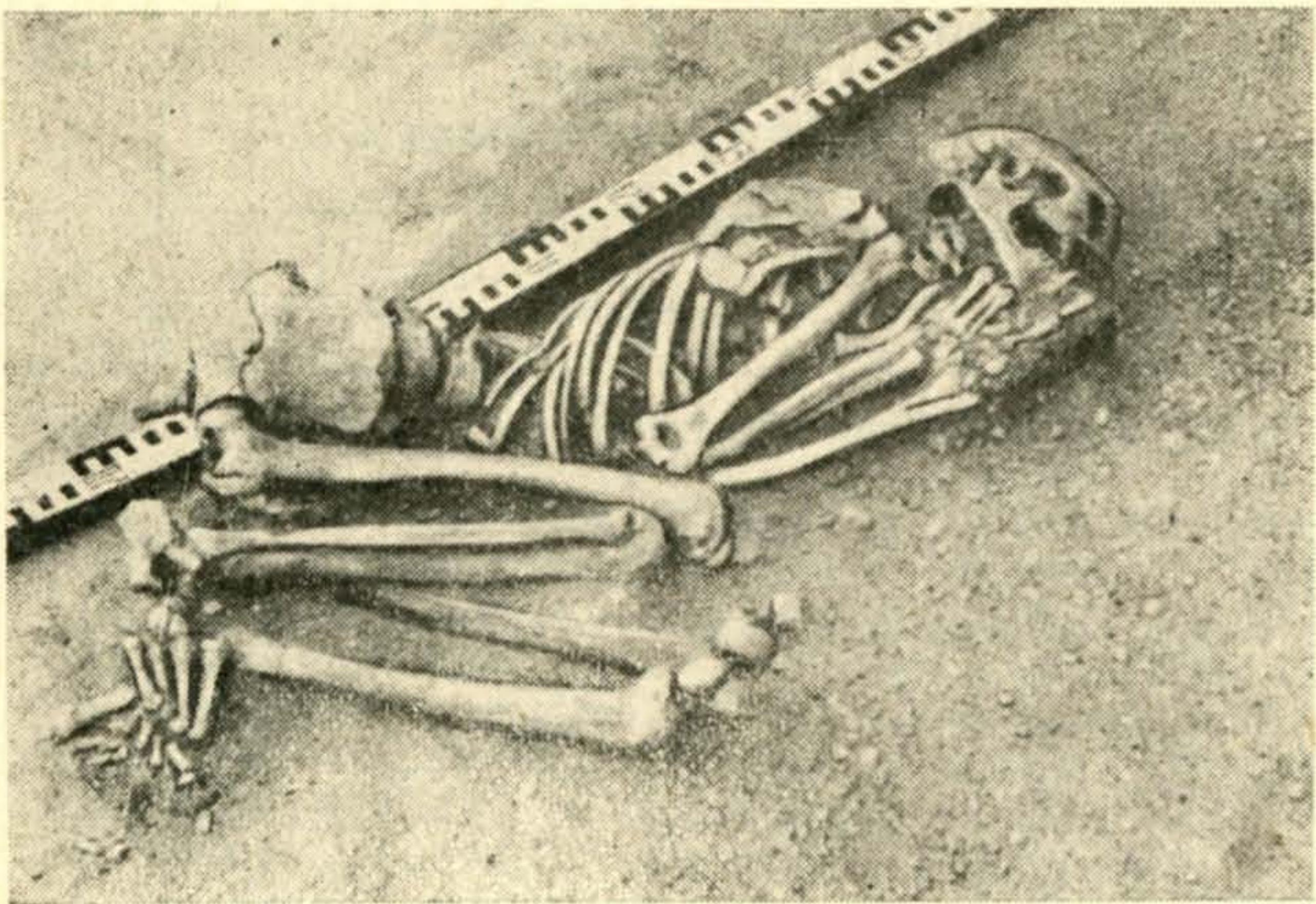

7 pav. Neolitinės Plinkaigalio įkapės: 1, 2, 4, 5 — rasta kapuose, 3, 6 — atsitiktinai aptikta kapų teritorijoje

keturkampe pentimi (pav. 7:1, 2, 4, 5). Be to, netoli kapų aptikta ir daugiau iš ilgų to paties titnago skelčių darytų dirbinių bei skelčių be retušo (pav. 7:3, 6).

2 ilgos skeltės-peiliai buvo trapezinio ir trikampio skersinio pjūvio, padaryti iš tos pačios rūšies balto titnago, iš kurio ir kape Nr. 3 ras-

tasis kirvelis. Tik 1 (pav. 7:1) buvo keliose vietose retušuotas smulkiu pakraštiniu retušu, kitas — be jo (pav. 7:4). Peiliai 10,5 cm ir 10 cm ilgio, 2,5 cm ir 2,2 cm pločio. Nuo šių skiriasi iš masyvesnės, bet trumpesnės skeltės pagamintas aplink gana stambiai statmenai retušuotas 5,9 cm ilgio ir 2,4 cm pločio peilis

8 pav. Plinkaigalio neolitis k. Nr. 4 (317)

(pav. 7:2). Dar 2 (pav. 7:3, 6) pasitaikė atsitiktiniai, gal iš suardytų kapų.

Retušuoti ir be retušo peiliai — būdinga visų Rytų Europos kovos kirvių kultūrų įkapė, randama ir Fatjanovo, ir vidurio Padneprės ir Pabaltijo laivinių kovos kirvių kultūrų kapuose (12, pav. 3:1—3, 7—12; 13, p. 173—174; 14, p. 102—119). Pabaltijyje jų aptikta Ardaus, Kunilos, Viskiautų, Lauknėnų, Kraupiškėnų ir kituose kapuose.

Kape Nr. 3 rastas įtveriamasis titnaginis 6,4 cm ilgio, 4,7 cm pločio ašmenimis kirvis (pav. 7:5) skirtinas keturkampio pjūvio kirvelių grupei (Lietuvoje tai gausiausia titnaginių kirvelių grupė). Jis ryškiai plateja truputį išgaubtų ašmenų link. Paviršius dailiai gludintas, keliose vietose išskaldytas (ypač ryškiai — ašmenys). Šio laikotarpio virvelinės keramikos kultūros Šarnelės, Plungės raj., gyvenvietėje aptiktas visai tokios pat formos, tik kiek didesnis kirvelis iš tos pačios rūšies titnago (gal bendri žaliavos šaltiniai?). Tai leistų ir mūsų rastąjį skirti ankstyvam šios grupės kirvelių tipui. Panašių žinoma ir iš kitų Pabaltijo laivinių kovos kirvių kultūros kapų (Ardus, Kunila), taip pat jie būdinga ir Fatjanovo bei vidurio Padneprės kultūros įkapė.

Apibendrinant galima pasakyti, kad pagal įkapes ir laidoseną Plinkaigalio kapai skirtini ankstyvajam Pabaltijo virvelinės keramikos ir laivinių kovos kirvių kultūros etapui ir datuotini 2400—2100 m. pr. m. erą. Panašaus laikotarpio ir Veršvų, Lankupių bei Meškos galvos kapai. Juose dar nėra įkapių (amuletų iš žvérių dantų ar kaulo dirbinių), kurios būtų perimtos iš vietinių medžiotojų ir žvejų genčių, priklaušančių Narvos ir Nemuno kultūroms. Be to, čia palaidoti masyvūs dolichokraniniai plačiaveidžiai europidai (žr. p. 20). Iki laivinių kovos kirvių gamintojų Lietuvoje atsiradimo jų, atrodo, nebūta. Šis tipas neturi protolaponoidinio

komponento priemaišos, būdingos kai kuriems vėlyviesiems laivinių kovos kirvių kultūros žmonių kapams iš Estijos (Kunila, Tamula) ir liudijančių glaudžius ateivių virvelininkų ir vietinių kultūrų ryšius, asimiliaciją, mišrių vietinių virvelinės keramikos kultūros formų susidarymą mažiau ar daugiau prisidedant vietinių kultūros elementų. Pācios ryškiausios tokios mišrios kultūros, atsiradusios Pabaltijo kovos kirvių paplitimo teritorijoje, yra Kjukaineno kultūra Suomijos pajūryje (1800—1200 m. pr. m. e.) (15, p. 26) ir Pamarių (Žucevo) — vakarų Lietuvoje, vakarų Latvijoje, buv. Rytų Prūsijoje ir šiaurės Lenkijoje (2100—1500 m. pr. m. e.).

ANTROPOLOGINIAI TYRIMAI

G. ČESNYS

Antropologiškai tiriant Plinkaigalio kapinyne iškastus žmonių kaulus, sunkumų sudarė kaukolų iš kapų Nr. 1(241) ir 2(242) lyties bei amžiaus diagnostika (16). Bendras kaukolų masyvumas, labai ryškios smilkinkaulių speninės ataugos vertė įtarti jas buvus vyriškomis. Tačiau detalesnė analizė parodė, kad tokie moteriški požymiai, kaip menkai išvešėjės tarpan takis (k. Nr. 1—3 balų, k. Nr. 2 — 2 balų) ir antakių lankai, statū kaktas, ryškūs kaktos ir momens gumburai, silpnas pakaušio reljefas (išorinis pakauškaulio kyšulys tik 1—2 ir 2 balų), žemas, neatsilenkusiais į išorę kampais apatinis žandikaulis, vyrauja abiejose kaukolėse. Atlikus lyties ekspertizę pagal 40 kranioskopinių požymių V. Zviagino pasiūlytu būdu (17), kaukolės iš kapo Nr. 1 diagnostinis koeficientas išėjo — 49,14, iš kapo Nr. 2 — 65,32. Moteriškomis patikimai laikomos tos, kurių diagnostiniai koeficientai ne didesni už — 20,68. Kaukolų iš Plinkaigalio, kaip matome, jie kur kas mažesni. Taigi, nepaisant bendro masyvumo, šias kaukoles turime laikyti moteriškomis.

Kaukolės iš kapo Nr. 1 visų siūlių likę tik pėdsakai. Nustatyti amžių sunkino ir tai, kad sukiužęs skliautas buvo sulipdytas iš smulkių lūžgalių. Išlikę dantys labai nusitryne. Taigi apytiksliai galima sakyti, kad kaukolė — senos (50—55 m.) moters. Kaukolės iš kapo Nr. 2 visos siūlės atviros. Tai daro įspūdį, kad ji — jauno žmogaus. Tačiau visi viršutinio žandikaulio dantys iškritę dar gyvam, todėl alveolinė jo atauga atrofavusis. Išlikę keli apatinio žandikaulio dantys labai nusitryne. Taigi, sprendžiant iš jų, kaukolė — labai seno žmogaus. Amžius pagal dantis neatitinka amžiaus pagal siūles. Matyt, taip įvyko todėl, kad šios kaukolės kaulėjimo procesai apskritai keisti: per kaktą eina metopinės siūlės pėdsakas, bylojasi apie užtrukusį dviejų kaktikaulio užuomaz-

1 LENTELĖ. ANKSTYVUJŲ VIRVELINĖS KERAMIKOS KULTŪROS ŽMONIŲ KAUKOLIŲ INDIVIDUALŪS MATMENYS

Nr. pagal Mar- tiną	Požymio pavadinimas	Plinkaigalis			Verš- vai ♂ k. 22
		k. 241	k. 242	k. 317	
	Lytis	♀	♀	♀	♂
1	Amžius	50—55	?	50—55	?
	Smegeninės ilgis (g-op)	192	195	182	202
2	Smegeninės ilgis (g-i)	183	186	173	195
5	Smegeninės pamato ilgis	104	98	106	—
7	Didžiosios angos il- gis	32	38	37	—
8	Smegeninės plotis	145	135	136	134
9	Mažiausias kaktos plotis	99	95	87	95
10	Didžiausias kaktos plotis	125	114	113	109
11	Smegeninės pamato plotis	122	123	113	—
12	Pakaušio plotis	114	116	108	104
16	Didžiosios angos plo- tis	25	30	32	—
17	Smegeninės aukštis (ba-b)	132	133	128	—
20	Smegeninės aukštis (po-b)	119	121	109	119
23	Smegeninės apimtis	535	530	504	540
24	Skersinis lankas	322	308	300	310
25	Strėlinis lankas	394	399	349	387
26	Kaktos lankas	142	138	120	128
27	Momens lankas	132	143	124	136
28	Pakaušio lankas	120	118	105	123
29	Kaktos styga	123	122	108	115
30	Momens styga	120	130	110	121
31	Pakaušio styga	92	97	89	103
32	Kaktos kampus (n-m)	—	86	79	—
	Kaktos kampus (g-m)	—	82	73	—
33	Kampus l-o	—	131	119	—
33(1)	Kampus l-i	—	104	89	—
33(2)	Kampus o-i	—	16	22	—
33(4)	Pakaušio linkio kam- pas	—	120	111	—
38	Smegeninės talpa	1462	1424	1307	1535
40	Veido pamato ilgis	—	98	106	—
43	Veido viršaus plotis	107	—	99	103
45	Skruostinis veido plotis	126	132	123	—
48	Veido viršaus aukš- tis	—	—	72,5	74
51	Akiduobės plotis (mf-ek)	—	46	43	42
51(a)	Akiduobės plotis (d-ek)	—	—	41	—
52	Akiduobės aukštis	—	33	35	33
54	Nosies plotis	—	25	23,5	25
55	Nosies aukštis	—	51	51,5	52
43(1)	Biorbitalinė styga n nuo biorbitalinės stygos	99,2	96,8	94,8	—
77	Nazomaliarinis kam- pas	139,2	141,2	141,6	—
zm'-zm'	Zigomaksiliarinė styga	—	100,8	93,9	—
ss	nuo zigomaksilia- rinės stygos	—	29,8	23,2	—

1 LENTELĖS TESİNYŠ

Nr. pagal Martiną	Požymio pavadinimas	Plinkaigalis			Verš- vai k. 22
		k. 241	k. 242	k. 317	
∠ zm'	Zigomaksiliarinis kampus	—	118,7	127,4	—
49(a)	DC Dakrialinė styga	—	—	18,8	—
DS	Dakrialinis aukštis	—	—	10,7	—
DS : DC	Dakrialinis rodiklis	—	—	56,9	—
57 SC	Simotinė styga	—	—	11,0	—
SS	Simotinis aukštis	—	—	4,1	—
SS : SC	Simotinis rodiklis	—	—	37,3	—
	Iltinės duobės gylis	—	—	5,0	—
	Skruostikaulio plotis	—	46,6	49,9	—
72	Veido kampus	—	—	82	—
75(1)	Nosies kampus	—	—	24	—
65	Krumplinis plotis	—	115	114	114
66	Kampinis plotis	—	90	100	100
67	Smakrinis plotis	45	—	46	—
68	Kampinis ilgis	78	85	76	—
68(1)	Krumplinis ilgis	104	104	108	—
69	Savaržos aukštis	—	28	38	37
69(1)	Smakrinis aukštis	31	—	35	—
69(3)	Kūno storis	11	10	12	—
70	Istrižinis šakos aukštis	70	62	61	68
70(a)	Vertikalus šakos aukštis	61	61	54	—
71	Mažiausias šakos plotis	33	31	35	39
79	Zandikaulio kampus	110	114	126	—
8 : 1	Smegeninės rodiklis	75,5	69,2	74,7	66,3
48 : 45	Veido viršaus rodiklis	—	—	58,9	—
52 : 51	Akiduobės rodiklis	—	71,7	81,4	78,6
54 : 55	Nosies rodiklis	—	49,0	45,6	48,1

2 LENTELĖ. SVARBIAUSI ANKSTYVOSIOS VIRVELINĖS KERAMIKOS KULTŪROS ŽMONIŲ KRANIOMETRINIAI RODIKLIAI (VYRIŠKOS IR PSEUDOVYRIŠKOS KAUKOLES)

Nr. pagal Martiną	Požymio pavadinimas	N	M	S	V
1	Smegeninės ilgis	4	199,5	5,8	2,9
8	Smegeninės plotis	4	141,2	6,6	4,7
8 : 1	Smegeninės rodiklis	4	70,8	3,5	4,9
17	Smegeninės aukštis	3	137,0	2,6	1,9
9	Mažiausias kaktos plotis	4	96,2	5,0	5,2
45	Veido plotis	3	136,2	4,7	3,5
48	Veido viršaus aukštis	2	76,0	2,8	3,7
48 : 45	Veido viršaus rodiklis	1	59,1	—	—
51	Akiduobės plotis	3	44,3	1,9	4,4
52	Akiduobės aukštis	3	33,7	1,4	4,1
52 : 51	Akiduobės rodiklis	3	76,3	4,0	5,2
54	Nosies plotis	3	25,2	0,5	2,2
55	Nosies aukštis	3	53,2	1,3	2,5
54 : 55	Nosies rodiklis	3	47,4	2,1	4,4
75(1)	Nosies kampus	1	24,0	—	—
DS : DC	Dakrialinis rodiklis	1	60,1	—	—
SS : SC	Simotinis rodiklis	1	44,5	—	—
77	Nazomaliarinis kam-	3	140,7	0,5	0,3
	pas				
∠ zm'	Zigomaksiliarinis kampus	2	123,0	7,9	6,4

3 LENTELĖ. MOTERS IŠ PLINKAIGALIO KAPINYNKO
KAPO Nr. 317
OSTEOMETRIJOS DUOMENYS

Nr. pagal Mar- tiną	Požymio pavadinimas	K	D
Zastikaulis—humerus			
1	Didžiausias ilgis	272	275
2	Fiziologinis ilgis	270	273
3	Proksimalinės epifizės plotis	43	43
4a	Distalinės epifizės plotis	56	57
5	Didžiausias kūno vidurio plotis	22	23
6	Mažiausias kūno vidurio plotis	17	16
7	Mažiausia kūno apimtis	60	60
8	Galvos apimtis	118	120
9	Galvos plotis	36	37
10	Galvos aukštis	38	40
Stipinkaulis—radius			
1	Didžiausias ilgis	214	217
2	Fiziologinis ilgis	202	206
3	Mažiausia kūno apimtis	37	39
4	Kūno plotis	15	16
5	Kūno strėlinis skersmuo	11	11
Alkūnkaulis—ulna			
1	Didžiausias ilgis	239	239
2	Fiziologinis ilgis	204	204
3	Mažiausia kūno apimtis	35	34
11	Kūno strėlinis skersmuo	14	14
12	Kūno plotis	15	14
13	Kūno viršaus plotis	17	19
14	Kūno viršaus strėlinis skersmuo	20	23
Šlaunikaulis—femur			
1	Didžiausias ilgis	387	386
2	Natūralus ilgis	383	382
5	Kūno ilgis	309	314
6	Kūno strėlinis skersmuo	23	23
7	Kūno plotis	26	26
8	Kūno vidurio apimtis	77	77
9	Kūno viršaus plotis	31	30
10	Kūno viršaus strėlinis skersmuo	23	24
18	Galvos vertikalus skersmuo	41	41
19	Galvos strėlinis skersmuo	40	41
20	Galvos apimtis	123	130
21	Distalinės epifizės plotis	73	73
Blaudzikaulis—tibia			
1	Bendras ilgis	326	327
1a	Didžiausias ilgis	331	331
3	Proksimalinės epifizės plotis	67	68
8	Kūno vidurio strėlinis skersmuo	25	24
8a	Kūno viršaus strėlinis skersmuo	30	27
9	Kūno vidurio plotis	19	20
9a	Kūno viršaus plotis	23	20
10	Kūno vidurio apimtis	70	70
10b	Mažiausia kūno apimtis	64	64
Seivikaulis—fibula			
1	Didžiausias ilgis	319	318

gų susiliejimą, o pakaušis taip smarkiai atsi-kišes greičiausiai dėl itin intensyvaus augimo — momenkaulių kraštai ties lambdine siūle net užsirietę. Galbūt dėl tos pačios priežasties ir tokia ilga — 195 mm — kaukolė. Moteriai tai maksimalus ilgis. Iš tokių prieštaringu duomenų sunku nustatyti amžių. Vis dėļto, imant amžiaus pagal siūles ir dantis vidurkį, galima spėti, kad tai būta vidutinio amžiaus (40—50 m.?) moters.

Nustatyti kaukolės iš kapo Nr. 4 lyti ir amžių buvo lengva. Dėl bendro gracilumo, silpnai iš-vešėjusio tarpantakio, antakių lankų, išorinio pakauškaulio gūbrio, smilkinkaulių speninių ataugų ir kitokių kaulinių kyšulių, taip pat ga-na ryškių kaktos ir momens gumburų, apvalokų aštriabriaunių akiduobių ją reikia laikyti moteriška. Šios kaukolės strėlinė siūlė sukaulėjusi, vainikinės įžiūrimas tik vidurinysis trečda-lis, o lambdinė siūlė kiek mažiau sukaulėjusi gal dėl įterptinių kauliukų gausumo. Dantys smarkiai nusitryne: krūminiai ir kapliai — iki danties šlifo, o iltys ir kandžiai — iki trečdailio vainiko aukščio. Tuo remiantis, galima daryti išvadą, kad moteris mirė 50—55 metų.

Veršvų kapyno kape Nr. 22 buvo palaido-tas vyras. Apie tai byloja bendras kaukolės mas-yvumas. R. Masalskio rankraštyje nurodoma, kad jis buvo „adultus“ amžiaus kategorijos, o tai atitiktų 20—30 metų.

Visų 3 Plinkaigalio moterų kaukolės masyvios (1 lent.): labai didelis jų smegeninės ilgis, di-delis (k. Nr. 4(317)—vidutinis) aukštis ir vidu-tinis (k. Nr. 1(241)—labai didelis) plotis. Verš-vų vyro kaukolės smegeninė taip pat masyvi — labai aukšta, ilga ir siaura. Vyrauja dolichokra-ninė smegeninės forma: Plinkaigalio kapo Nr. 2(242) moters ir Veršvų vyro ji hiperdolicho-kraninė (ypač pailga), Plinkaigalio kapo Nr. 4 (317) moters — dolichokraninė, o kapo Nr. 1 (241) moters — submezokraninė (pusapvalė). Smegeninės strėlinio lanko atkarpu santykis europidinis: vyrauja kaktos (k. Nr. 1, 2, 4 ir Veršvų k. Nr. 22 kaukolių ji sudaro atitinkamai 36,0, 34,6, 34,4, 33,1% viso lanko ilgio) ir mo-mens (33,5, 35,8, 35,5, 35,1%) atkarpos, o pa-kaušio atkarpa yra pati trumpiausia (30,5, 29,6, 30,1, 31,8%). Kakta plati ir nuožulnoka, sme-geninė labai didelės talpos.

Veido plotų pavyko išmatuoti visoms Plinkai-gilio moterims. Dvieju (k. Nr. 1 ir 4) jis vidu-tinis, vienos (k. Nr. 2)—platus. Veido viršus buvo pakankamai gerai išlikęs tik Plinkaigalio kapo Nr. 4 moters ir Veršvų kapo Nr. 22 vyro. Jį reikia laikyti vidutinio aukščio. Veido detalės buvo išlikusios dviejų Plinkaigalio moterų (k. Nr. 2 ir 4) ir Veršvų kapo Nr. 22 vyro kauko-lių. Moterų akiduobės labai plačios, vidutinio aukščio (k. Nr. 4 — aukštos), o vyro — viduti-

nio pločio, žemos. Taigi vyrauja bendra mezonokhinė, apyžemė (k. Nr. 2 — chamekonchinė, žema) jų forma. Moterų nosis vidutinio pločio, aukšta, o vyro — vidutinių matmenų. Bendra jos forma leptomezorinė (posiaurė).

Veido profiliuotę buvo galima nustatyti ne visoms kaukolėms. Trijų Plinkaigalio moterų nazomaliarinis kampus, kuris apibūdina veido viršutinio aukšto horizontalią profiliuotę, yra vidutinių dydžių; taigi ši veido dalis saikingai profiliuota. Zigomaksiliarinis kampus, rodantis veido apatinio aukšto horizontalią profiliuotę, vienos kaukolės (iš k. Nr. 2) labai mažas, kitos (iš k. Nr. 4) — mažas; taigi profiliuotė griežta. Nosies kampą ir jos šaknies išvešėjimo rodiklius (dakrialinį ir simotinį) buvo įmanoma apskaičiuoti tik iš kapo Nr. 4 (317) kaukolės. Dakrialinis rodiklis didelis, o simotinis rodiklis ir nosies kampus — vidutinių dydžių. Taigi nosis saikingai atsikišusi, smarkiai išvešėjusia šaknimi. Vyro iš Veršvų kapo Nr. 22 profiliuotės pozymiai netirti.

Norėdami susidaryti bendrą Lietuvos ankstyvųjų virvelinės keramikos ir laivinių kovos kirvių kultūros žmonių antropologinio tipo vaizdą, lytinio dimorfizmo koeficientais (18, p. 123—125) koregavome moteriškų kaukolių matmenis ir taip pavertėme jas pseudovyriškomis. Prijunge vyro iš Veršvų kaukolės matmenis, gavome 4 kaukolių seriją (2 lent.). Jos statistiniai rodikliai leidžia tvirtinti, kad laivinių kovos kirvių kultūros žmonės buvo masyvūs, dolichokraniški europidai, platoko ir aukšto veido, plačių ir žemų akiduobių, saikingai atsikišusia nosimi, smarkiai išvešėjusia jos šaknimi, ryškios horizontalios veido profiliuotės. Šis tipas priklauso šiaurinių europidų ratui.

Nesigilindami į jo sasajas su kitais Lietuvos neolito antropologiniai tipais, kuriuos apžvelgiame straipsnyje apie Pamarių kultūros žmones (žr. p. 53), galime pasakyti, kad šio tipo analogijų randame Pabaltijo mezolito ir ankstyvojo neolito (pvz., Zveiniekuose Latvijoje), Estijos laivinių kovos kirvių ir Fatjanovo kultūros kapuose (19, p. 26, 52, 94; 20, p. 204).

Moters iš Plinkaigalio kapo Nr. 4 buvo galima išmatuoti visus ilguosius galūnių kaulus (3 lent.). Galūnių griauciai gracilūs (mažo ilgio, skersmenų ir apimčių). Visi matmenys harmoningai maži, dėl to daugumos kaulų masyvumo ir tvirtumo rodikliai yra vidutinių reikšmių. Iš galūnių kaulų ilgio atkurtas vidutinis moters ūgis išeina nepaprastai žemas: lietuvių dabartinei populiacijai nustatytomis regresijos lygtimis — 152,9 cm, L. Manuvrijės metodu — 153,0 cm, A. Telkės — 153,2 cm, M. Troter ir G. Glezer — 154,3 cm. Keistoka, kad skirtingais metodais atkurtas ūgis beveik vienodas. Papras tai 2 paskutiniai metodai jų smarkiai paaukština.

ODONTOLOGINIAI DUOMENYS

I. BALCIŪNIENĖ

Plinkaigalio odontologinė medžiaga labai skurdi — tik 1 individu išlikę sveiki abu žandikauliai, 2-jų — vien apatinieji.

Kapas Nr. 1 (241). Moters dantys labai nudile: M_1 — iki 6, kandžiai ir iltys — iki 4 laipsnio. Odontologiniam tyrimui netinka. Išlikę 8 sveiki dantys. Žandikaulio alveolinė atauga atrofavusis iki 3 laipsnio ties kandžiais, konkrementų nėra.

Kapas Nr. 2 (242). Išlikę 3 sveiki dantys, nudile iki 4 laipsnio. Žandikaulio alveolinė atauga ties kandžiais atrofavusis iki 3 laipsnio, konkrementų nėra.

Kapas Nr. 4 (317). Kraudingo nėra, abu viršutiniai krūminiai dantys (M^1 ir M^2) sudaryti iš 4 gumburų, jų vainikas 4 formos. M^2 emalis nutekėjimų neturi. Dantų, kuriuos buvo galima išmatuoti, odontometriniai duomenys tokie:

M^1 VL cor — 11,6	MD cor — 10,3
M^2 VL cor — 11,2	MD cor — 9,3
M cor — 10,95	I cor — 112,6
M cor — 10,25	I cor — 120,4

Dantys stipriai nudile: M_1 , M_2 ir M^1 iki 4 laipsnio, o M^2 — iki 3—4. Iš išlikusių 25 dantų 2 pakenkti karieso: vidurinysis kariesas nustatytas 37-to danties kaklelyje, to paties danties kontaktinis medialinis paviršius buvo apimtas lėtinio periodontito, 48-to danties kontaktiniam medialiniame paviršiuje aptiktas vidurinysis kariesas. 3 dantų (13,14 ir 23) šaknų viršunes pakenktos lėtinio periodontito, kuris susidarė ne kaip karieso komplikacija, o dėl dantų nudilimo. Apatinio žandikaulio alveolinė atauga atrofavusis (2 laipsnio), tačiau konkrementų nėra.

Stebina tai, kad jau akmens amžiuje kariesas pakenkdavo kelis to paties danties paviršius, ypač ties emilio ir cemento jungtimis. Kontaktinių paviršių kariesas nepasiekia kramtomojo paviršiaus. Prie emilio ir cemento jungties prasidėjęs procesas skverbiasi gilyn į danties minkštima, ir taip susidaro komplikuotas kariesas. Galima manyti, jog akmens amžiaus žmonių emalis buvo atsparesnis kariesui.

Sprendžiant iš alveolinės ataugos atrofijos laipsnio, visi Plinkaigalio žmonės sirgo parodontoze. Kadangi konkrementų nebuvo, ligos eiga bus buvusi lėta.

Taigi, nors Plinkaigalio žmonės mirė senyvo amžiaus ir jų dantys labai nudile, vis dėlto iš M^1 vainiko modulio matyti, kad jie buvo makrodontai (M cor M^1 — 10,95). Aukštas M^2 vainiko indeksas (I cor M^2 — 120,4) rodo, jog dantys turėjė būti europidinio tipo.

PALEOPATOLOGINIAI DUOMENYS

R. JANKAUSKAS

Plinkaiglio kapo Nr. 1(241) 50—55 m. moters kaukolės dešinysis smilkininis žandikaulio sąnarys (kairysis neišlikęs) pažeistas deformuojančios osteoartrozės (sąnarinės duobės paviršius akytas, nelygus).

Ilgųjų kaulų teišlikę fragmentai. Abiejų žastikaulių distalinių galų sąnariniai paviršiai deformuoti, juosiami didelių kaulinių išaugų. Naujai susidaręs kaulinis audinys beveik visiškai užpildo žastikaulių vainikines ir alkūnines duobes (ranką per alkūnių sąnarius nebuvo galima nei visiškai ištiesti, nei sulenkти). Panašių pakitimų matyti ir abiejų alkūnkaulių distaliniuose galuose (9 pav.). Šios ypatybės leidžia manysti, kad moteris sirgo abiejų alkūnių sąnarių sunkia deformuojančia osteoartroze. Kitų sąnarių patologijos turimoje medžiagoje nerasta.

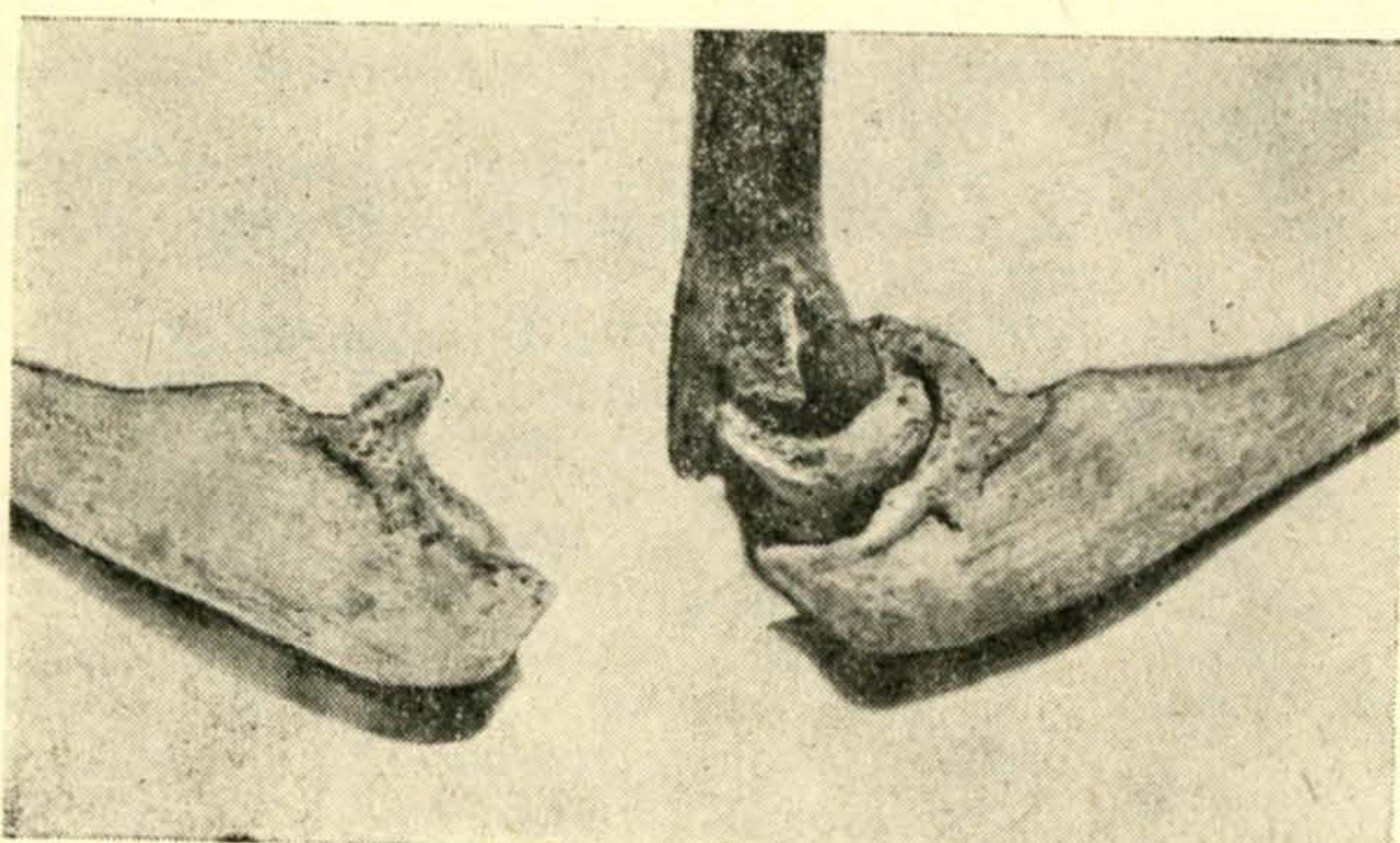
Kape Nr. 2(242) palaidotos moters skeleto išlikusi kaukolė. Jos abi apatinio žandikaulio galvos deformuotos, nelygiai paviršiais; smilkiniai kaulių sąnarinės duobės ir sąnariniai gumburėliai šiurkštūs, akyti. Tai smilkininio žandikaulio sąnario deformuojančios osteoartrozės požymiai.

Šių 2 moterų smilkininių žandikaulių sąnarių patologijos priežastis galėjo būti per didelis kramtomojo aparato apkrovimas, iškritus krūminiams dantims (21, p. 63), ilgainiui sukėlęs degeneracinius sąnarių pakitimus.

Kapo Nr. 4(317) 50—55 m moters kairysis žastikaulis turi kiaurą alkūninę duobę. Krūtininkaulio kūne matoma anga — įgimtas krūtinkaulio plyšys (fissura sterni congenita). Tai jokių simptomų nesukeliantis retesnis normos variantas.

Abiejų blauzdikaulių distaliniai galai turi papildomus sąnarinius paviršius.

Kairiųjų blauzdikaulio ir šeivikaulio raištinės jungties vietoje matomos kaulinės išaugos. De-

9 pav. Plinkaiglio k. Nr. 1 (241) moters alkūnių sąnarių artrozės žymės

šiniosios blauzdos kaulai be jų. Tai greičiausiai trauminės kilmės degeneraciniai pakitimai.

Sprendžiant iš dubenkaulių pakitimų gaktinės sąvaržos ir kryžmeninio klubo sąnario srityse, ši moteris 5—6 kartus gimdė.

Kadangi turime maža paleopatologinės medžiagos, tai bendras išvadas padarysime kitame šio rinkinio straipsnyje (žr. p. 61).

LITERATŪRA

1. Bezzenger A. Bericht des Vorsitzenden über die von ihm im vorigen Jahre auf der kurischen Nehrung gemachten steinzeitlichen Funde.— Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, 1893, H. 18, S. 36—45.
2. Bohne-Fischer H. Ostpreussens Lebensraum in der Steinzeit.— Königsberg, 1941.
3. Bezzenger A. Über einen bei Lankuppen, Kr. Memel, gemachten steinzeitlichen Fund.— Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, 1896—1900, H. 21, S. 325—326.
4. Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A. Lietuvos archeologijos bruožai.— V., 1961.
5. Rimantienė R. Akmens amžius Lietuvoje.— V., 1984.
6. Jovaiša E. Plinkaiglio (Kėdainių raj.) kapinyno tyrinėjimai 1977 metais.— ATL 1976—1977 metais, 1978, p. 167—174.
7. Kazakevičius V. Plinkaiglio (Kėdainių raj.) senkapio tyrinėjimai 1978 ir 1979 metais.— ATL 1978 ir 1979 metais, 1980, p. 80—83.
8. Kazakevičius V. Neolito kapai Plinkaiglio III—VII a. kapinyne.— ATL 1980 ir 1981 metais, 1982, p. 15—16; Plinkaiglio kapinyno tyrinėjimai.— ATL 1980 ir 1981 metais, 1982, p. 52—55.
9. Янитс Л. Ю. Могильник культуры ладьевидных топоров в Кунила.— В кн.: Изыскания по мезолиту и неолиту СССР. Л., 1983, с. 84—00.
10. Sturms E. Die steinzeitlichen Kulturen des Baltikums.— Bonn, 1970.
11. Jaanits L. Gräberfunde auf dem spätneolithischen Wohnplatz Tamula in Estland.— SMYA, 1957, Bd. 58, S. 80—100.
12. Гадзяцкая О. С. Воронковский фатьяновский могильник.— В кн.: Восточная Европа в эпоху камня и бронзы. М., 1976, с. 128—142.
13. Артеменко И. И. Белынецкий могильник (раскопки 1970—1971 гг.).— В кн.: Восточная Европа в эпоху камня и бронзы. М., 1976, с. 155—175.
14. Jaanits L., Laul I., Lõugas V., Tõnnisson E. Eesti esiajalugu.— Tallin, 1982.
15. Мейнандер К. Финны — часть населения северо-востока Европы.— В кн.: Финно-угорский сборник. М., 1982, с. 10—32.
16. Cesnys G. Neolitės kaukolės iš Plinkaiglio.— ATL 1980 ir 1981 metais, 1982, p. 16—19.
17. Звягин В. Н. Методика кранеоскопической диагностики пола человека.— Судебно-медицинская экспертиза, 1983, № 3, с. 15—17.
18. Алексеев В. П., Дебец Г. Ф. Краниометрия: Методика антропологических исследований.— М., 1964.
19. Денисова Р. Я. Антропология древних балтов.— Рига, 1975.
20. Марк К. Ю. Палеоантропология Эстонской ССР.— В кн.: Балтийский этнографический сборник / Труды Ин-та этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. М., 1956, т. 32, с. 170—228.
21. Рабухина Н. А. Заболевания височно-челюстного сустава и их рентгенологическое распознавание.— М., 1966.

ПОГРЕБЕНИЯ РАННЕЙ КУЛЬТУРЫ ШНУРОВОЙ КЕРАМИКИ В ЛИТВЕ

РЕЗЮМЕ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

А. БУТРИМАС, В. КАЗАКЯВИЧЮС

Носители культуры ладьевидных топоров и шнуро-вой керамики появились в Восточной Прибалтике в 3-й четверти III тысячелетия до н. э. Ранняя фаза этой культуры представлена лишь одиночными погребениями и стоянками без культурного слоя. Сейчас в Литве известны 11 мест с погребениями людей культуры ладьевидных топоров (вместе с приморскими; рис. 1).

Только в последнее время обращено внимание на то, что в 1938 г. в могильнике II—XII вв. в Вяршвай (предместье Каунаса) было найдено одно погребение (рис. 2). по обряду захоронения не имеющее ничего общего с погребениями железного века. Умерший лежал в типичной позе сна и был ориентирован на 285° головой на северо-запад (рис. 3). Большинство погребений носителей культуры ладьевидных топоров на территории Литвы обнаружены случайно; до нас дошли весьма скучные сведения о них.

В последнее время открыты 4 неолитических погребения в могильнике III—VII вв. в Плинкайгалисе. Могильник расположен на левом берегу р. Шушве, в 200 м от русла реки (рис. 4). Сохранились 3 скелета в скорченном положении (рис. 5, 6, 8) из погребений №№ 1, 2 и 4. Инвентарь составляют три ножа из длинных кремневых пластин, все обнаружены в погребении № 2 (рис. 7: 1—2,4). В погребении № 3 (разрушенное) в качестве могильного инвентаря обнаружен шлифованный кремневый топор (рис. 7: 5). Кроме того, поблизости от данных захоронений найдены несколько кремневых орудий и пластин без следов обработки (рис. 7: 3,6). Погребения из Плинкайгалиса можно отнести к раннему этапу культуры ладьевидных топоров Прибалтики и датировать 2400—2100 гг. до н. э. Такую датировку можно объяснить и тем, что в данных погребениях отсутствует такой инвентарь, который мог бы свидетельствовать о влиянии местных традиций (амулеты из зубов зверей, изделия из кости, рога и местного камня).

АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Г. ЧЕСНИС

Краниологический материал 3 женщин из Плинкайгалиса и 1 мужчины из Вяршвай (табл. 1) неодинаковой сохранности — детали лицевого скелета удалось измерить лишь частично. Для получения общей картины антропологического типа носителей культуры боевых топоров и шнуровой керамики на территории Литвы женские черепа были преобразованы в мужские с помощью коэффициента полового диморфизма и таким путем создана серия мужских и псевдомужских черепов (табл. 2). Этот тип отличается крайней мас-

сивностью, резкой долихократией, высоким, среднешироким и резко профилированным лицом, широкими и низкими орбитами, узким, умеренно выступающим на лице носом с довольно развитым переносцем. Данные остеометрии одного скелета из Плинкайгалиса (табл. 3) указывают на грацильность его строения и низкий рост. Реконструированная при помощи литовских регрессионных уравнений длина тела этой женщины была только 152,9 см. по методу Л. Мануврие — 153,0, А. Телкэ — 153,2, М. Троттер и Г. Глезер — 154,3 см.

ОДОНТОЛОГИЧЕСКИЕ ДАННЫЕ

И. БАЛЬЧЮНЕНЕ

Несмотря на фрагментность обнаруженного в Плинкайгалисе одонтологического материала, можно сделать определенные выводы. Судя по модулю коронки первого верхнего коренного зуба, люди из Плинкайгалиса были макродонтами, а высокое значение индекса коронки второго верхнего коренного зуба указывает на европеоидный одонтологический тип. Стертость зубов была значительной, довольно часто встречались кариес и пародонтоз.

ПАЛЕОПАТОЛОГИЧЕСКИЕ ДАННЫЕ

Р. ЯНКАУСКАС

При остеоскопическом исследовании фрагментарных скелетов из Плинкайгалиса констатированы врожденное расщепление грудины, дополнительные суставные фасетки в дистальных эпифизах большеберцовых костей и некоторые проявления дегенеративных изменений в суставах. Интерпретация палеопатологических находок дана на с. 61.

ПОДПИСИ ПОД ИЛЛЮСТРАЦИЯМИ

Рис. 1. Распространение в Литве погребений культур боевых топоров (ранние шнурошки) и приморской

Рис. 2. Неолитическое погребение № 22 в могильнике Вяршвай

Рис. 3. Направление головы в погребениях

Рис. 4. Ситуация могильника в Плинкайгалисе

Рис. 5. Погребение № 1 (241) в могильнике Плинкайгалис

Рис. 6. Погребение № 2 (242) в могильнике Плинкайгалис

Рис. 7. Неолитический инвентарь погребений в Плинкайгалисе: 1—3, 6 — обнаружены в погребениях, 4, 5 — случайные находки

Рис. 8. Погребение № 4 (317) в Плинкайгалисе

Рис. 9. Следы артроза суставов локтей у женщины из погребения № 1 (241) в Плинкайгалисе